

*Abbasov Kamran Maarif oğlu, dissertant,
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
Ünvan: N.Nərimanov 93 küç., Bakı, Azərbaycan AZ 1124,
E-mail: abbasov.kamran.m@gmail.com
© Abbasov K.M., 2019*

UOT: 336.225.1: 657.6.012.16

AZƏRBAYCANDA ŞƏFFAFLIĞIN ARTIRILMASINDA VƏ HESABATLILIĞIN TƏMİNATINDA AUDİT İNSTİTUTUNUN SƏMƏRƏLİLİK PROBLEMLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – Azərbaycanda şəffaflığın artırılmasında və hesabatlılığın təminatında audit institutunun səmərəlilik problemlərinin tədqiqindən ibarətdir. Bunun üçün auditin mahiyyəti, funksiyaları, iqtisadi inkişaf proseslərində rolu və əhəmiyyəti araşdırılmış və sistemləşdirilmişdir. Auditin şəffaflığın yüksəldilməsində strateji funksiyaları və verə biləcəyi səmərəlilik dairəsi təhlil olunmuşdur. Auditin iqtisadi fəaliyyət subyektlərində hesabatlılığın təminatında rolu araşdırılmış və ümumiləşdirilmişdir. Müasir dövrdə ölkəmizdə şəffaflığın artırılmasının və hesabatlılığın gücləndirilməsində audit fəaliyyətinin aktual problemləri baxılmışdır. Audit institutunun daha səmərəli təşkili ilə bağlı məsələlərə diqqət yönəldilmiş və xüsusilə audit institutunun hazırkı şəraitdə strateji rolu qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası - sistemli və kompleks yanaşma, müqayisəli təhlillərdən, müasir dövrdə iqtisadiyyatda şəffaflığın artırılmasında və hesabatlılığın təminatında audit institutunun səmərəlilik problemləri üzrə metodoloji yanaşmalar və üsullardan, ibarətdir.

Tədqiqatın təbii əhəmiyyəti - tədqiqatda verilmiş materiallardan və əldə olunmuş nəticələrdən müasir dövrdə Azərbaycanda şəffaflığın artırılması və hesabatlılığın təmin edilməsi problemlərinin həlli üzrə kompleks və sistemli tədbirlərin, konseptual yanaşmaların hazırlanmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri – global maliyyə və iqtisadi, bank çağırışlarının genişləndiyi bir şəraitdə iqtisadiyyatın bütün sahələrində şəffaflığın artırılması və hesabatlılığın təminatı üzrə təsirli mexanizmlərin, tövsiyələr və təkliflərin hazırlanmasıdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – tədqiqat işində baxılan problemlər istiqamətində əsaslı araşdırmalar aparılmış və şəffaflığın artırılması, hesabatlılığın təmin edilməsi üzrə mühüm problemlər və onların mahiyyəti açıqlanmışdır. Auditin funksiyaları və səmərəlilik məsələləri sistemli şəkildə tədqiq olunmuş və iqtisadi inkişaf proseslərində onların strateji əhəmiyyəti əsaslandırılmışdır. Audit fəaliyyətinin maksimum səmərəli təşkili üzrə mühüm mexanizmlərin hazırlanmasının vacibliyi bildirilmişdir. İqtisadiyyatda şəffaflığın artırılması, vergi sisteminin işləkliyinin təmin olunması, iqtisadiyyat subyektlərinin hesabatlılığının gücləndirilməsində auditin aktual problemlərinin həlli yolları müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: şəffaflığın artırılması, hesabatlılığın təminatı, audit institutu, audit fəaliyyəti, auditin səmərəlilik problemləri, audit institutunun inkişafı.

GİRİŞ

Hər bir ölkənin, təsərrüfat və iqtisadiyyat subyektinin fəaliyyətində maliyyə resursları önəmli rol oynayır və bu amillər baxımından maliyyə resurslarından səmərəli istifadə edilməsi, maliyyə nəzarəti formasının daha mütəşəkkil təşkil olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Maliyyə resurslarından istifadə bazar iqtisadiyyatı prinsipləri şəraitində maksimum səmərəli olmalı, maliyyə təminatı potensialına zərər gətirməməli, əsassız məsrəflərə və qeyri-qanuni maliyyə əməliyyatlarına yol verilməməlidir. Bu proseslərin izlənilməsi, təhlil olunması, nöqsanların üzə çıxarılması və maliyyə resurslarından səmərəli istifadə olunması məsələlərində audit institutunun önəmli rolu vardır. Dünya təcrübəsində bu məsələlərə xüsusilə diqqətlə və məsuliyyətlə yanaşmalar mövcuddur, bu isə audit fəaliyyətinin hələ qədim zamanlardan mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi ilə bağlı olmuşdur.

Qeyd edək ki, dünya təcrübəsində maliyyə resurslarının hərəkəti, istifadəsi, iqtisadi inkişaf proseslərinin təşkilində əsas fəaliyyət mexanizmlərinin şəffaflığının təmin edilməsi vacib şərtlərdəndir. Audit özünün səmərəli funksiyaları və təsiri ilə hər bir maliyyə və təsərrüfat fəaliyyəti iştirakçısının məsuliyyətini artırır və aparılan maliyyə əməliyyatlarının şəffaflığına, dürüstlüyünə imkan verir. Əslində “audit” sözü latıncadan “audio” sözündən formalaşmış mənası isə “o dinləyir”, yaxud “dinləyici” kimidir. Audit fəaliyyətinin eramızdan 700 il əvvəl Çində yaranmışdır və həmin ölkə auditin vətəni hesab olunur. Bizim eramızda auditin formalaşması və təşəkkül tapması, ilk növbədə əsasən Avropa ölkələri və ABŞ-da iqtisadiyyatın inkişaf proseslərinin güclənməsi, maliyyə resurslarına nəzarətin artırılmasına zərurətin daha çox yaranması ilə bağlı olmuşdur. 1867-ci ildə Fransada, 1937-ci ildə isə ABŞ-da audit fəaliyyəti üzrə qanunlar qəbul olunmuş və audit institutunun formalaşdırılması prosesləri sürətləndirilmişdir. Həmin ölkələrdə audit fəaliyyətinin təşkili, audit institutunun səmərəliliyinin artırılması istiqamətində mexanizmlərin hazırlanması və təkmilləşdirilməsi tədbirləri daha çox diqqət çəkmişdir.

Son 50-70 il ərzində dünyada audit institutunun daha da inkişaf etdirilməsi və audit fəaliyyətinin səmərəliliyinin gücləndirilməsi əsas etibarilə iqtisadiyyatda və cəmiyyətdə şəffaflığın artırılması, qayda-qanunların qorunması, görülən işlər və istifadə olunan maliyyə resursları üzrə hesabatlılığın təmin edilməsinə zərurətin dəfələrlə artması ilə daha çox yadda qalmışdır. Hazırkı dövrdə audit institutu bütün dünyada geniş yayılmışdır və bu institutdan maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təhlili üçün səmərəli istifadə olunur, resurslardan təyinatı üzrə istifadə edilib-edilməməsinə nəzarət təmin olunur və bununla da israfçılığın qarşısının alınması, maliyyə resurslarından səmərəli istifadə üzrə ortaya çıxan problemlərin aşkarlanması, nöqsanların aradan qaldırılması mümkün olur. Bu kimi məsələlərin əksəriyyəti üzrə beynəlxalq təşkilatlar və assosiasiyalar formalaşmış, prinsiplər müəyyənləşdirilmiş, standartlar və qaydalar hazırlanmışdır. Bundan əlavə, firma və müəssisələrdə bu qəbildən olan proseslərə nəzarət prinsiplərinin mühümlüyü ön plana çəkilmişdir və bunlarla bağlı audit institutunun formalaşdırılması və inkişafı üzrə beynəlxalq səviyyədə rəhbər prinsiplər və nəzarət prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir [14].

Audit fəaliyyəti ilə bağlı proseslərinin və audit institutunun səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün dövlət tərəfindən kompleks və sistemli tədbirlər görülməlidir. Mükəmməl qanunvericilik aktları ilə yanaşı, audit fəaliyyəti üzrə mexanizmlərin təşkilində audit fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, onların hüquqları və vəzifələri, təhlil və nəzarət metodları və üsulları dəqiqliyi ilə fərqlənməli, maksimum səmərəli olmalıdırlar. Dövlət iqtisadiyyatın inkişafı, bu proses-

lərdə şəffaflığın yüksəldilməsi, korrupsiya hallarına qarşı mübarizənin gücləndirilməsi amilləri baxımından audit institutunun daha da təkmilləşdirilməsi, hər bir iqtisadiyyat və kommersiya subyektinin maliyyə-kredit fəaliyyətinə nəzarət formalarının qanunvericilik aktları çərçivəsində sivil audit mexanizmləri ilə təmin edilməsində lazımı tədbirləri görməli və bu tədbirlərin reallaşdırılmasına müvafiq şərait yaradılmalıdır. Belə bir şəraitin formalaşdırılması ölkənin maliyyə sabitliyinə, xarici investisiyaların cəlb edilməsi baxımından əlverişli mühitin yaradılmasına imkan verir. Belə ki, bu halda daha çox xarici investisiyaların cəlb edilməsi, xarici investorların stimullaşdırılması potensialı formalaşır. Eyni zamanda, şəffaflığın təmin olunması həm də hüquqi və fiziki şəxslərin və dövlət orqanlarının məsuliyyətini artıran amillər kimi iqtisadi inkişaf proseslərinə və maliyyə intizamının gücləndirilməsinə müsbət təsir göstərir. Şəffaflıq və hesabatların dürüstlüyünün təmin olunması, bir tərəfdən iqtisadi inkişaf proseslərinin obyektiv təhlilini aparmağa imkan verirsə, digər tərəfdən maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin gəlirlilik prinsipi əsasında və mövcud qanunvericilik çərçivəsində təşkilinə münbit şərait yaradır. Eyni zamanda, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin genişləndirilməsi və inkişaf strategiyası üzrə əsaslandırılmış proqnozlar tərtib etməyə və strateji hədəfləri müəyyənləşdirməyə imkan verir. Təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətində şəffaflığın təmin olunması və hesabatlılığın qanunvericiliyə uyğun olaraq qorunması vergi sisteminin daha səmərəli işləməsi üçün əsas şərtlərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir. Buna görə də maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində şəffaflığın artırılması və hesabatlılığının təminatının gücləndirilməsi vasitəsilə vergi qoyma bazalarının obyektiv olaraq uçota alınması, vergilərin düzgün hesablanması və dövlət xəzinəsinə köçürülməsi üçün ciddi əsaslar yaradılmış olur. Bu isə dövlətin maliyyə potensialının və iqtisadi gücünün artırılması istiqamətində strateji məsələlərdən biridir. Vergilərin obyektiv və dürüst olaraq hesablanması, yığılması və bunlarla bağlı proseslərin şəffaflığının artırılması son nəticədə ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin daha da gücləndirilməsinə, sosial-iqtisadi problemlərin həllinə və əhalinin yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsinə imkan verir. Digər tərəfdən, ölkədə fəaliyyət göstərən şirkətlərin və müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat yekunlarının şəffaf şəkildə açıqlanması, onların maliyyə nəticələrinə əlçatanlığın artırılması təmin olunmalıdır. Ölkənin qarşısında duran strateji iqtisadi hədəflərə çatmaq üçün çoxlu sayda inkişaf proqramlarının hazırlanması, investisiya-innovasiya layihələrinin təşkil olunması, xarici şirkətlərin və potensial investorların bu proseslərə cəlb edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq təcrübədə belə məsələlərdə önəmli rol hazırlanan layihələrin və hesabatların dürüstlüyü, balanslaşdırılması və şəffaflığı strateji amil hesab olunur və buna görə də şəffaflıq və hesabatlılıq prinsipləri işlək, dürüst, obyektiv olmalı və son nəticədə fəaliyyət subyektlərini gəlirlilik və rentabellik göstəricilərinə müsbət təsiri təmin edir.

Azərbaycanda müstəqilliyin bərpasından sonrakı dövrdə audit fəaliyyətinin gücləndirilməsi və audit institutunun inkişaf etdirilməsi tədbirlərinə ciddi önəm verilmişdir. 1990-cı illərin ortalarında Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüs və tapşırıqları sayəsində ölkəmizdə audit institutu formalaşdırılmışdır. Şəffaflıq amili Ulu Öndər Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu siyasətində daim diqqət mərkəzində saxlanılmış, bu istiqamətdə bir sıra mühüm normativ aktlar qəbul edilmişdir. Hələ, 1996-cı ildə Prezident tərəfindən imzalanmış “İstehsal, xidmət, maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması və əssasız yoxlamaların qadağan edilməsi barədə Fərman imzalanmışdır. Bu Fərmanla paralel və lüzumsuz yoxlamalar azaldılmış, ölkənin iqtisadiyyat subyektlərinin bazar iqtisadiyyatı şəraitində qanuni mənafelərinin qorunması istiqamətində önəmli addımlar atılmışdır. Bundan əlavə, ölkə Prezidentinin 1998-ci il 27 yanvar tarixli “Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cinayətkarlığa qar-

şı mübarizə sahəsində bəzi tədbirlər haqqında” və 7 yanvar 1999-cu il tarixli “Dövlət nəzarəti sisteminin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlığın inkişafı sahəsində süni maneələrin aradan qaldırılması haqqında” Sərəncamları ölkədə şəffaflığın təmin edilməsində və hesabatlılığın artırılmasında əsaslı tədbirlərin görülməsi üçün hüquqi zəmin formalaşdırmış və kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsini sürətləndirmişdir [15]. Bütün bunlar sonrakı dövrlərdə audit institutunun inkişafına ciddi təkan vermişdir.

Tədqiqatın əsas məzmunu

Dünya iqtisadi proseslərində audit institutunun dəyərləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi mühüm məsələlər kimi xarakterizə olunmuşdur. Belə ki, iqtisadi inkişaf proseslərində şəffaflığın artırılması, hesabatlılığın təminatı və dürüstlüyü daim diqqət mərkəzində olan problemlər hesab olunur. 1970-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq, ABŞ-da və Qərbi Avropa ölkələrində maliyyə intizamının gücləndirilməsi, mühasibat uçotu ilə bağlı standartların və qaydaların təkmilləşdirilməsi prosesləri daha da intensivləşmiş, bu problemlərlə bağlı davamlı tədbirlər görülmüşdür. Əsas prioritet məsələlər kimi maliyyə resurslarının uçotu və onlardan istifadənin şəffaflığının təmin olunması, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin dürüstlüyünə diqqətin artırılması, maliyyə nəticələrinin şəffaf və obyektiv olaraq mühasibatlıq sənədlərində və maliyyə hesabatlarında göstərilməsi daha çox diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bunlarla yanaşı, sonrakı illərdə audit institutu iqtisadi inkişaf proseslərində mümkün risklərin yaranma səbəblərinin öyrənilməsində, təhlil olunmasında və onların mənfi fəsadlarının minimuma endirilməsi üçün sistemli tədbirlərin görülməsində xeyli səmərəli mexanizm kimi qiymətləndirilmiş və inkişaf etdirilmişdir. Audit fəaliyyətinin qərəzsiz və daha səmərəli təşkili mexanizmlərinin yenilənməsi, onların səmərəliliyinin artırılması, bu alətlərin iqtisadi inkişaf proseslərində və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində şəffaflığın artırılmasında və hesabatlılığın təminatında strateji rolunun yüksəldilməsi istiqamətində davamlı tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, audit fəaliyyəti ilə məşğul olan auditorlar heç bir struktur bölməsinin və ya rəhbərliyin təsiri altında ola bilməz və belə olduğu təqdirdə onların hazırladıqları hesabatların səmərəli olması da qeyri-mümkündür. Buna görə də, audit xidməti üzrə mühüm standartların müəyyənləşdirilməsi və audit institutunun iqtisadi inkişaf proseslərində rolunun artırılması tədbirlərinə daha çox önəm verilmişdir [15]. Dünya təcrübəsində audit institutunun inkişaf etdirilməsi proseslərində auditdən istifadənin müxtəlif konsepsiyaları və metodoloji üsulları, yanaşmaları formalaşdırılmış və təkmilləşdirilmişdir. Audit institutunun fəal və səmərəli praktiki mexanizmləri vasitəsilə təsərrüfat subyektlərinin mühasibat uçotu və maliyyə hesabatlarının dürüstlüyünü müəyyənləşdirmək, onların fəaliyyətində şəffaflığı artırmaq, maliyyə resurslarından səmərəli istifadə etmək, təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətini qərəzsiz yoxlamaq, fəaliyyət prosesində olan nöqsanların aradan qaldırılması üçün ali rəhbərliyə tövsiyələr və mühüm qərar üçün əsaslar hazırlamaq audit fəaliyyətinin başlıca vəzifələrindən hesab olunur. Audit fəaliyyəti həm də iqtisadi-subyektin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətini yoxlayarkən və tam təhlil edərkən, onun perspektiv inkişaf imkanlarını qiymətləndirməklə yeni fəaliyyət strategiyasının hazırlanmasına, yeni inkişaf hədəflərinin müəyyənləşdirilməsinə baza yaradır. Bundan əlavə, audit yoxlaması nəticəsində təsərrüfat subyektinin maliyyə intizamının səviyyəsi və maliyyə resurslarından istifadənin qanunvericilik çərçivəsində təşkili müəyyənləşdirilir, müəssisə üzrə verilmiş qərarla-

rın, maliyyə-investisiya əməliyyatlarının və layihələrinin, ümumilikdə idarəetmə strukturunun səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi mümkün olur. Audit bir tərəfdən nəzarət və yoxlama funksiyasını reallaşdırırsa, digər tərəfdən iqtisadi fəaliyyət subyektinin istifadə edilməyən ehtiyatlarını və imkanlarını üzə çıxarır, onların maliyyə-təsərrüfat dövriyyəsinə cəlb olunmasını təmin edir [13].

Şəffaflığın artırılmasında və hesabatlılığın dürüstlüyündə auditin strateji rolunu şərtləndirən amillərin təhlili göstərir ki, audit fəaliyyətinin səmərəli təşkili hər bir maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti subyektinin bu və ya digər sahədə hansı səviyyədə məhsuldarlığa nail olması, daha optimal fəaliyyət mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiq etməsi, eyni zamanda hansı nöqsanlara yol verilməsi ilə bağlı halları müəyyənləşdirmək mümkündür. Amma, bütün məsələlərdə şəffaflıq və dürüstlük önəmli rol oynadığından audit fəaliyyətinin nəticəsi eyni zamanda iqtisadi fəaliyyət subyektinin daha təşkilatlanmış və işlək mexanizmlərə malik fəaliyyət proqramının – strategiyasının hazırlanması və reallaşdırılması imkanları əldə edir. Belə ki, audit həm də idarəetmə funksiyasının qanunauyğunluqlarından baxdıqda maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin qərəzsiz təhlili ilə mühüm idarəetmə qərarlarının verilməsinə və maliyyə resursları üzrə daha optimal nəzarət funksiyasının formalaşdırılmasına imkan verir. Audit vasitəsi ilə müəssisənin istehsal və kommersiya istiqamətində ayrı-ayrı və kompleks şəkildə təsərrüfat-kommersiya, həmçinin təsərrüfat-maliyyə əməliyyatlarının kompleks və sistemli təhlili aparılır, bu əməliyyatların şəffaflığı üçün zəruri tədbirlər həyata keçirilir və maliyyə-mühasibatlıq qanunvericiliyi nöqteyi-nəzərindən dürüstlük, hesabatlılıq təmin olunur. Bu amil kifayət qədər strateji əhəmiyyət kəsb edir və təsadüfi deyildir ki, dünya iqtisadi proseslərində mühasibat uçotu və maliyyə hesabatlarının optimallığı, şəffaflığı daim strateji önəm daşıyır. Həmin amillər kontekstində auditin səmərəliliyi və əhəmiyyəti onunla izah edilir ki, audit yoxlamaları nəticəsində iqtisadi fəaliyyət subyektlərinin, o cümlədən konkret müəssisələrin fəaliyyəti üzrə mühüm məqamlar qərəzsiz formada baxılır, nöqsanlar üzə çıxarılır, istifadə olunmayan ehtiyatlar aşkarlanır və qiymətləndirilir, kompleks təhlillər aparılır və nəticədə yeni perspektiv fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilir. Bunlarla bərabər, iqtisadi fəaliyyət subyektlərinin və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olan digər bazar iqtisadiyyatı prosesləri iştirakçılarının, o cümlədən müəssisələrin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində ali menecment və rəhbərlik üçün tam şəkildə əsaslandırılmış idarəetmə qərarların hazırlanması və verilməsi üçün əsaslar formalaşdırılır və zəmin yaradılır.

Qeyd edək ki, Azərbaycanda audit institutunun iqtisadi inkişaf proseslərinin şəffaflığının artırılmasında və hesabatlılığının dürüstlüyündə rolunun yüksəldilməsi, bununla bağlı zəruri tədbirlərin görülməsi, ümumilikdə audit fəaliyyətinin əhəmiyyətinin obyektiv olaraq qiymətləndirilməsi istiqamətində bir sıra tədbirlərin davamlı şəkildə görülməsini müşahidə etmək mümkündür. Belə ki, audit institutunun inkişafı və audit fəaliyyətinin genişləndirilməsi istiqamətində zəruri institusional və qanunvericilik mexanizmləri formalaşdırılmış, ölkə qanunları qəbul olunmuş, audit fəaliyyətinin strateji önəmi ön plana çəkilmiş və auditorların – audit fəaliyyətini həyata keçirən yüksək peşəkar kadrların hazırlanması məsələlərinə diqqət artırılmışdır. Ölkəmizdə audit sisteminin inkişaf etdirilməsi və auditor fəaliyyətinin təmin olunması üçün meyarlar və prinsiplər, standartlar, qaydalar və prosedurlar hazırlanmış və onların yerinə yetirilməsi üçün müəyyən mexanizmlər tətbiq edilmişdir. Bu baxımdan iqtisadi fəaliyyət sub-

yektlərinin fəallığının artırılmasında və onların maksimum şəffaf şəraitdə fəaliyyət göstərməsində, mühasibat və maliyyə hesabatlarının dürüst formada hazırlanmasında auditin potensialından daha geniş istifadə edilməsi imkanları yaranmış şərait formalaşdırılmışdır. Ölkədə auditor xidmətinin dövlət tənzimlənməsini təşkil etmək, auditor xidmətinin inkişafına və təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş müvafiq normativ aktların layihələrini, tədbirlər sistemini hazırlamaq, dövlətin, təsərrüfat subyektlərinin və auditorların mənafelərini müdafiə etmək, öz fəaliyyətində qanunvericilik aktlarından və normativ hüquqi aktlardan irəli gələn tələblərə auditorlar tərəfindən riayət edilməsinə nəzarət etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası yaradılmış və bu Palata dünyanın 30-dan çox ölkəsinin audit və mühasibatlıq təşkilatları ilə əməkdaşlıq münasibətləri yaratmış və ölkəmizdə audit institutunun inkişafı istiqamətində zəruri tədbirlərin görülməsinə nail olmuşdur. Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin auditor xidmətinin rolunu qiymətləndirərkən qeyd etmişdir ki, audit sisteminin beynəlxalq təcrübə və standartlar əsasında təkmilləşdirilməsi ölkə iqtisadiyyatında maliyyə şəffaflığını, büdcə vəsaitlərindən təyinatına uyğun istifadəni təmin etməklə, Azərbaycanın iqtisadi qüdrətinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir [6].

Son 15-20 il ərzində ölkəmizdə iqtisadi inkişaf proseslərinin sürətləndirilməsi və milli iqtisadi maraqları özündə əks etdirən iqtisadi inkişaf modelinin daha da təkmilləşdirilməsi istiqamətində önəmli addımlar atılmaqdadır. Xüsusilə, milli iqtisadiyyat sahələrinin strateji hədəflərinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı artıq yeni iqtisadi mexanizmlərin tətbiqi genişlənməkdədir və bütün bunlar milli iqtisadiyyatın perspektiv sektorları üzrə strateji yol xəritəsində nəzərdə tutulmuş hədəflərə çatmaqda müsbət rol oynayacaqdır və bütün bu proseslərdə qərəzsiz və obyektiv audit xidmətinə, audit fəaliyyətinə kəskin ehtiyac vardır. Belə ki, ildən-ilə genişlənən regional və qlobal maliyyə-investisiya layihələrinin, həmçinin ölkə iqtisadiyyatının strukturunun təkmilləşdirilməsi, iri maliyyə resurslarının dövriyyəyə cəlb edilməsi audit institutunun daha da inkişaf etdirilməsini şərtləndirir. Məlumdur ki, ölkəmiz son dövrlərdə makroiqtisadi və makromaliyyə sabitliyini təmin etmək üçün sistemli və ardıcıl tədbirlər görməkdədir, milli valyutanın ikiqat devalvasiyasından sonra iqtisadiyyatın strukturunun genişləndirilməsi, onun neftdən asılılığının azaldılması, yüksək potensiala, xüsusilə ixrac potensialına malik qeyri-neft sektoru sahələrinin inkişafının sürətləndirilməsi, səmərəliliyinin artırılması tədbirləri diqqət çəkir. Bu proseslərdə şəffaflığın artırılması və hesabatlılığın təmin edilməsi əsas problemlərdən biri kimi qiymətləndirilir, o cümlədən korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində daha təsirli tədbirlərin görülməsi baxımından audit institutunun rolu xeyli yüksəlmişdir. Ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar prosesində maliyyə nəzarətinin təkmilləşdirilməsinə daim mühüm əhəmiyyət verilmiş və nəzarət mexanizmlərinin bazar iqtisadiyyatının xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılması dövlət quruculuğu siyasətində diqqət mərkəzində saxlanılan məsələlərdən biri olmuşdur. Auditdə maraqlar sisteminin əsas istiqamətləri auditorlar və auditor təşkilatları, habelə dövlət orqanlarının cari və perspektiv maraqlarında cəmlənmişdir. Bu baxımdan korrupsiyaya qarşı mübarizədə müstəqil audit sahəsində beynəlxalq standartların tətbiqi ilə bağlı olaraq vacib tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün auditor xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi və audit institutunun fəaliyyətinin gücləndirilməsi strateji əhəmiyyət kəsb edir [8]. Eyni zamanda, ölkədə maliyyə intizamının gücləndirilməsi məqsədilə ardıcıl tədbirlər görülməklə bərabər, maliyyə sistemi və mühasibat uçotu beynəlxalq standartlar səviyyəsinə qaldı-

rılmalı, bu sahədə dünya təcrübəsinin dərinədən öyrənilməsi təmin olunmalıdır. Bütövlükdə isə, iqtisadi inkişaf proseslərinin və bu proseslərin iştirakçılarının fəaliyyətində şəffaflığının artırılması və hesabatlılığının dürüstlüyündə auditin əhəmiyyətinin obyektiv şəkildə baxılaraq qiymətləndirilməsinə ciddi önəm verilməlidir.

Azərbaycanda audit institutunun inkişaf etdirilməsi ilə bağlı olaraq, qanunvericilik bazasının formalaşdırılması və gücləndirilməsi istiqamətində önəmli addımlar atılmış, müvafiq qanunların qəbul edilməsi təmin olunmuşdur. 16 sentyabr 1994-cü ildə “Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olunmuşdur. Bu qanunla auditor xidmətinin təşkili, audit institutunun formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, audit fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı proseslərin hüquqi baxımdan tənzimlənməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Eyni zamanda, audit xidməti üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili ilə hüquqi əsaslar təmin olunmuşdur. Qanunun 3-cü maddəsində göstərilir ki, təsərrüfat subyektlərində müqavilə əsasında maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti sahəsində yoxlama, ekspertiza, təhlil aparmaq və yazılı rəy vermək, mühasibat uçotu qurmaq, hesabat göstəricilərinin dürüstlüyünü təsdiq etmək və auditorun peşə fəaliyyətinə uyğun olaraq, maliyyə-təsərrüfat sahəsində digər xidmətləri göstərmək auditor xidməti hesab edilir. Qanunun 16-cı maddəsində isə qeyd edilir ki, auditor xidməti bir tərəfdən sərbəst auditor və ya auditor təşkilatı, digər tərəfdən isə sifarişçi arasında bağlanmış və yoxlamanın məzmununu, aparılması müddətlərini, məsləhət xidmətlərinin həcmi, ödəniş məbləği və qaydasını, eləcə də tərəflərin məsuliyyətini nəzərdə tutan müqavilə əsasında göstərilir [2]. Qanunvericiliyin işləkliyi baxımından bu məsələlərin nizamlı şəkildə və fəal olaraq tətbiqi mexanizmlərin işləyib hazırlanması və həyata keçirilməsi vacib şərtlərdəndir. Belə ki, müasir dövrdə, global təsirin dərinləşdiyi bir dövrdə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün ehtiyatların üzə çıxarılması, aşkarlanması və onlardan istifadənin daha səmərəli formada həyata keçirilməsi, iqtisadi inkişaf proseslərinin şəffaflığının əhəmiyyətli səviyyədə artırılması, iqtisadiyyatın strukturunun müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq diversifikasiyalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi, xüsusilə qeyri-neft sektorunun müxtəlif fəaliyyət istiqamətləri üzrə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin şəffaflığının təmin olunması, əlavə dəyər yaratmaq potensialına malik iqtisadi fəaliyyət sahələrinin hesabatlılığının gücləndirilməsi, vergi qoyma bazalarının genişləndirilməsi, yəni vergi qoyma bazası üzrə daha məhsuldar yeni mənbələrin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, dövlət xəzinəsinə daxil olan vergilərin həcmi artırılması, maliyyə-təsərrüfat dövriyyəsində olan investisiya və maliyyə resurslarından səmərəli və təyinatı üzrə istifadə olunması proseslərində audit institutunun rolu artırılmalı və işlək auditor fəaliyyəti mexanizmləri təmin olunmalıdır. Təsədüfi deyildir ki, bu istiqamətlərdə, bütövlükdə isə ölkənin maliyyə bazarının dayanıqlılığının artırılması, maliyyə xidmətlərinin strukturunun genişləndirilməsi istiqamətində daha konkret strateji hədəflərin müəyyənləşdirilməsinə prioritetlik ən yüksək səviyyədədir və bütün bunlar öz ifadəsini ölkə Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş, “Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə təcəssüm etmişdir [3]. Bundan əlavə, auditin strateji vəzifələri sırasında təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinin düzgünlüyünün müəyyənləşdirilməsi, hazırlanan hesabatların obyektivlik və şəffaflıq səviyyəsinin artırılması vəzifələri daha çox diqqət çəkirlər. Belə bir şəraitdə audit bütün hallarda nəzarət funksiyasını yerinə yetirməklə bərabər, həm də məsləhət xarakterli faydalı

təkliflər də formalaşdırmaq potensialına malikdir. Auditin idarəetmə funksiyasının böyük bir hissəsi onun nəzarət və yoxlama ilə bağlı fəaliyyətində açıla bilər. Ayrı-ayrı təsərrüfat əməliyyatlarının audit yoxlamasından məqsəd təsərrüfat əməliyyatlarının bu və ya digər mərhələlərində iştirak etməklə təsərrüfat sisteminin məhsuldarlığı və səmərəliliyini qiymətləndirməkdir. Yoxlama nəticəsində verilən təkliflər əsasında təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətinin müəyyən bir sahəsində, məsələn müəyyən hissənin istehsalında yol verilən çıxış məhsulun aradan qaldırılması onun təsərrüfatdaxili idarəetmə prosesində iştirakıdır. Maliyyə-təsərrüfat sənədlərinin audit yoxlaması maliyyə və mühasibat sənədlərinə əsaslanaraq təsərrüfat-maliyyə əməliyyatlarının keçmişini araşdırmaqla perspektiv inkişaf üçün arayış verir [1, s. 14]. Eyni zamanda, audit fəaliyyəti nəticəsində iqtisadi inkişaf prosesləri subyektlərinin mövcud imkanlarının sistemli təhlili və bu imkanlardan daha səmərəli istifadə edilməsi məsələləri obyektiv formada təhlil oluna bilər, həmçinin buraxılmış nöqsanları aşkarlamaqla onların aradan qaldırılması tədbirlərinin görülməsinə imkan verir. Bu isə, şəffaflığın artırılması və maliyyə-üçot hesabatlarının dürüstlüyünün təmin olunmasında auditin daha çox səmərəli vasitə və fəaliyyət mexanizmi kimi xarakterizə edir [7]. Şəffaflığın gözlənilməsi, onun təməl prinsiplərinə əməl olunması, müəssisə və təşkilatlarda maliyyə hesabatlarının dürüstlüyünə, iqtisadi inkişaf proseslərinin və bütövlükdə, ölkənin iqtisadi sisteminin şəffaflığına, sabitliyinə, dayanıqlılığına etibarın çoxalması və inamın artması kimi qiymətləndirilir. Buna görə də, etibarlı və təkmilləşdirilmiş audit xidməti-audit institutu kölgə iqtisadiyyatının minimuma endirilməsi, korrupsiya hallarının qarşısının alınması, iqtisadi cinayətlərinin səviyyəsinin aşağı düşməsi baxımından kifayət qədər əhəmiyyət kəsb edir [4]. Ölkə Prezidentinin 2007-ci il 28 iyul tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiya”da əsas prioritet məsələlər kimi korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin daha sıx əməkdaşlığa cəlb edilməsi, antikorrupsiya mədəniyyətinin artırılması, dövlət orqanlarının, o cümlədən hüquq mühafizə orqanlarının və məhkəmələrin fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun olaraq qurulması, iqtisadi və sosial sahədə inkişafa mane olan amillərin aradan qaldırılması, şəffaflığın artırılması və s. daha çox diqqət çəkirlər. Hesabatlılıq isə dövlət orqanları və vəzifəli şəxslərin məsuliyyətinin artırılması məqsədini daşıyır, dövlət orqanları öz fəaliyyətləri barədə dövr hesabatları və məlumatları ictimaiyyətə təqdim etməlidirlər. Bütün dövlət orqanları korrupsiyaya qarşı mübarizə məqsədilə öz tabeliklərində olan qurumlar üzərində nəzarəti həyata keçirməlidirlər [10]. Bu strategiyada audit xidmətinin təkmilləşdirilməsinə də əsaslı önəm verilmişdir. Belə ki, beynəlxalq audit standartlarının tətbiqinin daha dərin formada həyata keçirilməsi və auditor xidmətinin keyfiyyətinin artırılması önəmli vəzifələr kimi qarşıya qoyulmuşdur və keçən dövr ərzində bu vəzifələrin reallaşdırılması istiqamətində xeyli işlər görmüşdür. Ölkə Prezidentinin 28 iyul 2007-ci il tarixli “Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiyanın təsdiq edilməsi barədə” Sərəncamında mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarına tapşırılmışdır ki, öz fəaliyyətində şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiyanın müddəalarını rəhbər tutsunlar [11]. Keçən dövr ərzində rəsmi dövlət orqanları ilə bərabər, bir çox ictimai təşkilatlar və birliklər də ölkəmizdə şəffaflığın artırılması, hesabatlılığın təminatının gücləndirilməsi və korrupsiyaya qarşı mübarizədə səmərəliliyin yüksəldilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirmiş və hesabatlar hazırlamışlar. Məsələn, “Şəffaflıq

Azərbaycan” korrupsiyaya qarşı mübarizə ictimai birliyinin apardığı araşdırmalarda və hazırladığı hesabatda qeyd olunur ki, Azərbaycan korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində aparılan tədbirlərin ardıcılığını təmin və yaxşı idarəetməni təşviq etmək, dövlət orqanlarının işində şəffaflığı artırmaq və açıq hökumət prinsiplərini təbliğ etmək istiqamətində səylərini davam etdirir. Məmnunedici haldır ki, artıq Vergi məcəlləsinə dəyişikliklər edilmiş, bütün sahələrdə islahatlar sürətləndirilmişdir [12]. Amma, hələ də şəffaflığı əngəlləyən və korrupsiyaya yol açan hallar çox olaraq qalmaqdadır, xüsusilə özəl sektorda fəaliyyət göstərən müəssisələrdə ikili mühasibatlığın olması və vergidən yayınmalar heç kəsə sirr deyildir. İşçilərə verilən məvaciblərin süni şəkildə rəsmi mühasibatlıq və maliyyə sənədlərində azaldılması halları da qalmaqdadır. Ölkə Prezidenti İlham Əliyev bildirmişdir ki, “Biz dünyada mövcud olan ən müsbət, ən şəffaf praktikanı Azərbaycanda tətbiq etməliyik və bizim bütün maliyyə sistemimiz tam şəffaf mexanizm kimi işləməlidir”. Bu mühüm vəzifənin reallaşdırılması baxımından, həmçinin şəffaflığın artırılması, hesabatlılığın təkmilləşdirilməsi və bu sahədə düzgünlüyə əməl olunması istiqamətində ən mühüm vəzifələr auditorların üzərinə düşür [5].

Y E K U N

Strateji yol xəritələrinin həyata keçirilməsi proseslərinin sürətləndirdiyi bir dövrdə ölkəmizdə iqtisadiyyatın bütün sahələrində şəffaflığın artırılması və hesabatlılığın təminatı audit institutunun səmərəlilik problemlərinin kompleks və sistemli şəkildə həll olunmasını tələb edir. Bunun üçün, auditin çoxfunksiyalı fəaliyyət prinsiplərindən çıxış etməklə, audit xidmətinin genişləndirilməsi, keyfiyyətinin artırılması, auditorların peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi tədbirləri həyata keçirilməlidir. Məlumdur ki, müasir şəraitdə ölkəmizdə vergi islahatları daha fəal mərhələyə keçmişdir. Belə ki, fəaliyyətdə olan vergi mexanizmləri və fiskal alətlər bir tərəfdən təkmilləşdirilir, digər tərəfdən isə əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, vergi qanunvericiliyinə dəyişikliklər edilir, iqtisadi inkişaf proseslərindəki risklərin dəyərləndirilməsi meyarları müəyyənləşdirilir, iqtisadi fəaliyyət subyektlərinin şəffaf fəaliyyət göstərmələri üçün zəruri tədbirlər görülür və daha işlək mexanizmlər tətbiq olunur və əlverişli şərait yaradılır. Amma, bütün bunlara baxmayaraq, şəffaflığın artırılması və hesabatlılığın təminatında audit institutunun səmərəlilik problemlərinin həllinin sürətləndirilməsi üçün hələ çox işlər görülməlidir:

- bazar iqtisadiyyatı iştirakçılarının fəaliyyətinin şəffaflığının artırılması və hesabatlılığının təminatı proseslərində auditin rolu və əhəmiyyəti obyektiv qiymətləndirilməli, bunlar öz əksini ölkənin bu sahədəki iqtisadi siyasətində və qanunlarında tapmalıdır;

- ölkədə vergiqoyma bazasının şəffaflığının yüksəldilməsi, vergidən yayınanların aşkarlanması və məsuliyyətə cəlb olunması istiqamətində aparılan islahatların daha da dərinləşdirilməsi təmin olunmalı və bu sahədə auditin strateji rolu əhəmiyyətli səviyyədə artırılmalı, audit fəaliyyətinin maksimum qərəzsiz və keyfiyyətli olması təmin edilməlidir;

- auditorların öz peşəkarlıq prinsiplərinə sadıqlığı və aparılan audit yoxlamaları zamanı obyektivliyin qorunması məsələləri audit xidmətinin əsas meyarlarından birinə çevrilməlidir;

- ölkədə mühasibat uçotu sisteminin və maliyyə hesabatlılığı ilə bağlı normativ sənədlərin, standartların və qaydaların dünya təcrübəsinə uyğun şəkildə təkmil vəziyyətə gətirilməsi,

bu sahədə zəruri tədbirlərin və treninqlərin keçirilməsi və maarifləndirici tədbirlərin sistemli və ardıcıl şəkildə reallaşdırılması təmin olunmalıdır;

-audit institutunun qlobal iqtisadi çağırışlara, maliyyə sisteminin inkişaf səmtlərinə uyğun olaraq inkişaf etdirilməsi, milli iqtisadiyyatın fəaliyyət subyektlərində şəffaflığın artırılmasında və hesabatlığın təminatında bu institutun səmərəliliyin yüksəldilməsi məqsədilə uzunmüddətli dövrü əhatə edən dövlət proqramı və ya daha təkmilləşdirilmiş yeni milli strategiya hazırlanmalı və reallaşdırılmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Abbasov İ.M. Audit. Bakı, 2013.-544 c.
2. Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 16 sentyabr 1994-cü il, № 882.
3. Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixi Fərmanı ilə təsdiq olunmuşdur.
4. Bağırzadə E.R. Qeyri-rəsmi iqtisadiyyatın leqallaşdırılmasının əsas istiqamətləri İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın Avtoreferatı. Bakı, 2013.-28 s.
5. Korporativ İdarəetmədə Hesabatlılıq və Şəffaflıq Problemləri” mövzusunda konfrans keçirilmişdir. 2018-06-29. <http://audit.gov.az>.
6. Novruzov V.T. Auditor xidməti Azərbaycanın iqtisadi qüdrətinin möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayır. <http://www.respublica-news.az>.
7. Novruzov V.T. Sosial-iqtisadi inkişafın müasir mərhələsində auditor xidməti. <http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2010/aprel/115373.htm>.
8. Novruzov V.T. Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində yeni mərhələ. 02.07.2018. <http://istiqlal.az/news/52792.html>
9. Novruzov V.T. Şəffaflığın təmin edilməsində auditin rolu. <http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/mart/161915.htm>.
10. Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiya. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 28 iyul tarixli 2292 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
11. Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 28 iyul 2007-ci il, № 2292.
12. Şəffaflıq Azərbaycan korrupsiyaya qarşı mübarizə ictimai birliyinin illik hesabatı. <http://transparency.az/wp-content/uploads/2017/07/TI-Az-2016-Annual-Report-AZE.pdf>.
13. Азарская М.А. Теория и методология обеспечения качества аудита. Дисс. д-ра экон. наук. Йошкар-Ола, 2009.-452 с.
14. Лимская Декларация Руководящих Принципов Контроля. Лима, 17-26 октября 1977 года. <http://www.iaa-ru.ru>.
15. Swanson D. Swanson on Internal Auditing: Raising the Bar. ITPro. ITGovernance, 2010.-318 p.

*Аббасов Кямран Маариф оглы, диссертант,
Азербайджанский Университет Кооперации,
Адрес: ул. Н.Нариманова, 93, Баку, Азербайджан, AZ 1124,
E-mail: abbasov.kamran.m@gmail.com
© Аббасов К.М., 2019*

ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНСТИТУТА АУДИТА В ПОВЫШЕНИИ ПРОЗРАЧНОСТИ И ОБЕСПЕЧЕНИИ ОТЧЕТНОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - проблемы эффективности института аудита в повышении прозрачности и обеспечении отчетности в Азербайджане. С этой целью исследована и систематизирована сущность функций и значимости аудита в процессах экономического развития. Анализированы стратегические функции и потенциал эффективности аудита в повышении уровня прозрачности. Исследована и обобщена роль аудита в обеспечении отчетности субъектов экономической деятельности. Рассмотрены актуальные проблемы аудиторской деятельности в повышении прозрачности и усилении отчетности в современном периоде в стране. Обращено внимание на вопросы эффективной организации института аудита и оценена его стратегическая роль в нынешних условиях.

Методология исследования - системный и комплексный подходы, сравнительный анализ, методологические подходы к проблемам эффективности института аудита в повышении прозрачности и обеспечении отчетности в Азербайджане.

Практическая значимость исследования – результаты и материал исследования могут использоваться в решении актуальных проблем касательно эффективности института аудита в повышении прозрачности и обеспечении отчетности в Азербайджане.

Результаты исследования – разработка и обеспечение действенных механизмов, рекомендаций и предложений по проблемам эффективности института аудита в повышении прозрачности и обеспечении отчетности в Азербайджане.

Оригинальность и научная новизна исследования - в исследовательской работе рассмотрены труды разных исследователей с учетом авторского подхода. Раскрыта сущность основных проблем и их значимость по повышению прозрачности и обеспечению отчетности. Обоснована стратегическая важность функций аудита, системно исследована их эффективность и роль в процессах экономического развития. Отмечена важность подготовки действенных механизмов по эффективной организации аудиторской деятельности. Определены пути решения и роль аудита в актуальных проблемах обеспечения работоспособности налоговой системы, в повышении прозрачности в экономике и усилении отчетности субъектов экономики.

Ключевые слова: повышение прозрачности, обеспечение отчетности, институт аудита, аудиторская деятельность, проблемы эффективности аудита, развитие института аудита.

Kamran Maarif Abbasov, PhD student

Azerbaijan University of Cooperation

Address: 93 N.Narimanov St., Baku, Azerbaijan, AZ 1124,

E-mail: abbasov.kamran.m@gmail.com

© K.M. Abbasov., 2019

PROBLEMS OF AUDIT INSTITUTE EFFICIENCY IN IMPROVING TRANSPARENCY AND ENSURING ACCOUNTABILITY IN AZERBAIJAN

A B S T R A C T

Purpose of the research - are the problems of the efficiency of the audit institute in improving transparency and ensuring accountability in Azerbaijan. The essence of the functions and significance of auditing in economic development processes are investigated for this purpose. The strategic functions and potential of audit effectiveness in improving transparency are analysed too. The role of auditing in ensuring the accountability of economic actors is investigated. Current problems of auditing activity in increasing transparency and strengthening reporting in the state period in the country are considered. Attention is paid to the issues of effective organization of the audit institute and its strategic role in the current conditions.

The methodology of the research – are systematic and complex approaches, comparative analysis, methodological approaches to the problems of efficiency of the audit institute in improving transparency and ensuring accountability in Azerbaijan.

The practical importance of the research - the results and material of the study can be used in solving topical problems regarding the effectiveness of the audit institution in improving transparency and ensuring accountability in Azerbaijan.

The results of the research - the development and provision of effective mechanisms, recommendations and proposals on the problems of the institute of audit effectiveness in improving transparency and ensuring accountability in Azerbaijan.

The originality and scientific novelty of the research - the research work considers the works of different researchers taking into account the author 's approach. The essence of the main problems and their importance in improving transparency and ensuring accountability are revealed. The strategic importance of audit functions is justified; their effectiveness and role in economic development processes are systematically studied. The importance of preparing effective mechanisms for effective organization of audit activities is noted. Ways of solving and the role of auditing in problems of ensuring the efficiency of the tax system, in increasing transparency in the economy and strengthening the reporting of economic entities are analyzed too.

Keywords: increased transparency, reporting, audit institute, auditing activities, audit efficiency problems, audit institute development.